

MIKÄ VASEMMISTOA TODELLA VAIVAA –
TOMMI USCHANOVIN PAMFLETIN *MIKÄ VASEMMISTOA
VAIVAA?* TARKASTELUA

Pauli Pylkkö

lokakuu 2010

»Vasemmisto» on sanana niin sekavasti moniselitteinen, että sen täytyy olla poliittisesti hyödyllinen. Tässä se muistuttaa »feminismiä» ja »demokrati-aa». Kun Tommi Uschanov kirjansa *Mikä vasemmistoa vaivaa?* (Teos, 2008) esipuheessa luonnehtii vasemmistolaisuutta »yksilön ulkoisista pakoista vapautumisen ja inhimillisen kukoistuksen puolesta puhuvaksi aatesuunnaksi», ei kukaan tietenkään protestoi, vaikka tiedämme, että ministeri Sauli Niinistö voisi luonnehtia omaa aatesuuntaansa samoin sanoin. Vai oletteko joskus kuulleet jonkin poliittisen aatesuunnan esittelevän itseään »vapaudenriiston ja inhimillisen rappeutumisen aatesuunnaksi»? Toinen vasemmistolaisuuden pitkäkö luonnehdinta (sivulla 143) valaisee aihetta yhtä vähän. Koska Uschanovin poliittisen teoksen aatteellinen lähtökohta on niin tarkoituksenmukaisen utuinen, ei hänelle jää juuri muuta vaihtoehtoa kuin kuvailla aatteellisia käsityksiään kertomalla kenestä hän pitää ja kenestä ei. Poliittinen ajattelu on hänelle oleellisesti sitä, että hän etsii henkilöitä ja ilmiöitä, joista pitää. Professori J.P. Roosista hän ei pidä, koska tämä on erehtynyt kutsumaan Lasse Lehtistä »onnettomaksi suomalaiseksi pullukkamieheksi»; Uschanov ei huomaa, että hänen oma luonnehdintansa Lasse Lehtisestä on harkitussa syrjivyydessään paljon julmempi kuin Roosin hölmö letkautus.

Uschanov on varmasti henkilönä miellyttävä, kun taas Wittgenstein, Adorno ja Heidegger olivat henkilöinä jokseenkin sietämättömiä. Silti suosittelen vasemmistolle tutustumista suuriin ajattelijoihin. Lehtimies Karl Marxin toiminta kommunistisen liikkeen varhaisissa järjestöissä oli öykärämäistä ja tökerön väkivaltaista, eikä herkkänahkainen Uschanov olisi sietänyt miestä päivääkään. Marx opetti kommunistiselle liikkeelle, miten aatetoveri mustamaalataan ja puhdistukset toteutetaan nopeasti ja tehokkaasti ilman turhaa kainostelua ja keskustelua. Marxin esimerkki ja sen taustalla vaikuttava tekninen ja kyynisen talousreduktionistinen ihmiskäsitys oli osatekijä monessa viime vuosisadan massamurhassa ja kansan-

murhassa.

Miten siis lukijaa auttaa Uschanovin loputon fakta-rihkamalla (tilastoilla, vuosiluvuilla, anekdooteilla...) leikkittely, kun ajattelun aiheet määrää julkinen näennäisdebatti ja debatin tuloksen se, kenestä Uschanov sattuu pitämään. Tosin vasemmistolla tai sosialistisella aatesuunnalla on ennen Uschanoviakin ollut vaikeuksia tuottaa suuria ajatuksia ja suuria ajattelijoita. Kun historianäkemys on deterministinen, ja kun kirjoittaja uskoo olevansa maailmanlaajuisessa historiallisessa taistelussa oikealla – siis ikuisen sosiaalisen ja teknisen edistyksen – puolella, ei ajattelemiselle jää juuri tilaa – eikä aihettakaan. Toki länsimaalaisen nykyvasemmiston aatevarastoon mahtuu kaikenlaista demokraattista ja ihmisrakasta aihetta, mutta automaattisen oikeassaolemisen etukäteinen päätös on niin vahva, että kun totuus ihmisestä ja ihmisrakkaus (»usko ihmiseen») joutuvat ristiriitaan, humaani vasemmistolainen valitsee ihmisrakkauden. Sillä tavalla pääsee televisio-julkisuuteen ja ehkä runoilevaksi kansanedustajaksi, mutta sillä tavalla ei tuoteta suuria ajatuksia.

*

Uschanovin vaikuttimet teoksensa kirjoittamiseen ovat olleet kauttaaltaan melko kepeitä: Hän sanoo turhautuneensa siihen, että ihmiset kertovat asennemittauksissa kannattavansa tavoitteita, joita vasemmisto ajaa, mutta äänestävät silti vaaleissa oikeistopuolueita. Ongelma on mielenkiintoinen muttei kovinkaan polttava tai vakava – ei ilmeisesti edes Uschanovin omasta mielestä. Hän näet siteeraa (sivulla 20) kriittisessä sävyssä SKP:n puheenjohtaja Yrjö Hakasen puhetta, missä tämä väittää että »suurin osa suomalaisista haluaa toisenlaista politiikkaa, mutta heidän äänensä ei kuulu päätöksenteossa». Nyt Uschanov hieman yllättäen toteaaakin, että Hakanen menee tässä vikaan. Uschanovin mukaan pitää näet sanoa: »Suurin osa suomalaisista *ei* halua toisenlaista politiikkaa». Uschanovin mukaan he näet varsin hyvin tietävät, mitä saavat äänestäessään kolmea suurinta puoluetta. Seuraavalla sivulla Uschanov selittää: »Suurin osa suomalaisista ei halua toisenlaista politiikkaa», mutta kyse onkin siitä, että »suuri osa ihmisistä *on mahdollista saada haluamaan sitä.*» Epäselväksi jää, miksi he sitten asennemittauksissa kertovat kannattavansa vasemmistolaisia tavoitteita. Suomalaiset siis jossakin »haluamisen» mielessä haluavat vasemmistolaista politiikkaa, ja jossakin toisessa mielessä taas eivät halua. Tästä ongelmasta Uschanov ei saa otetta.

Uschanov esittelee yhdeksänkohtaisen ohjeen, jolla vasemmiston on korjattava imagoaan, retoriikkaansa ja poliittista pelitaktiikkaansa – ei

niinkään poliittista ohjelmaansa tai poliittista toimintaansa. Ohjetta seuraamalla ihmiset saadaan Uschanovin mukaan haluamaan vasemmistolaista politiikkaa. No, yksinkertaisempi ja uskottavampi selitys sille, miksi suomalaiset eivät äänestä vasemmistopuolueita, on etteivät he usko minäkään olemassa olevan puolueen edustavan niitä tavoitteita, joita he asennemittauksissa kertovat kannattavansa, ja joita Uschanov pitää vasemmistolaisina.

Varmaankin näiden erojen ja sekaannusten setviminen, ja vasemmiston imagon kohentaminen on tärkeää sille, joka suunnittelee jonkin vasemmistopuolueen vaali- eli mainoskampanjaa. Mutta onko kyseessä vakava poliittinen ongelma? Ei. Kysymyksenasettelu on opportunistisissaan suorastaan arveluttava. Mainostoimistot keksiköön, miten saada ihmiset haluamaan sitä-tai-tätä. Uschanov ei tietenkään ole yksin miettimässä, miten vaikuttaa ›yleiseen mielipiteeseen‹. Globalisaatio-liikkeen keskeisin tavoite näyttää olevan, miten saada julkisuutta – ei miten saada liikkeen ideat toteutettua.

Moni suomalainen ajattelee, että sosiaalidemokraattien tavoitteet on Suomessa ja monessa muussakin korkean elintason maassa jo (pelottavan hyvin?) toteutettu. Kuten Uschanov (esimerkiksi sivulla 147) itsekin toteaa, eivät nykyiset porvaripuolueet vakavissaan kyseenalaista tai uhkaa näitä saavutuksia. Tästä syystä sosiaalidemokraattisen vasemmistolaisuuden ja porvarillisuuden ero jää ainakin käytännön politiikassa sittenkin melko pieneksi, ja äänestäjä valitsee satunnaisista muotisyistä oikeistopuoleen. Uschanov tietää myös vallan hyvin, että vaalivoitot ovat usein pelkkiä vaalitekniisiä temppuja eivätkä heijasta ›kansan‹ ajattelussa tapahtuneita muutoksia. Hän tietää myös, että merkittävä osa mielipidetutkimuksista, joilla muka mitataan ›kansan‹ poliittisten asenteiden muutoksia, ei kestä kriittistä tarkastelua. Vaikutelmaksi jää, että Uschanov kiukuttelee Hakasen käsityksiä vastaan, koska ei pidä Hakasesta henkilönä. Aatteellista ongelmaa on vaikea pelkistää esiin tuollaisesta pitämisellä-politikoinnista.

Koska kysymys miten saada suomalaiset haluamaan toisenlaista – Uschanovin tarkoittamassa mielessä vasemmistolaista – politiikkaa, ei ole painava poliittinen ongelma, Uschanov suojaa selustansa kritiikkiä vastaan sanomalla, ettei hän tässä kirjassaan aiokaan käsitellä kaikkein tärkeimpiä poliittisia ongelmia. Niihin hän laskee ilmaston lämpenemisen (sivu 16) muttei esimerkiksi eliölajikatoa tai pienten kulttuurien ja kielen tuhoutumista. Mutta mieleen tulee ilkeä ajatus: Onko Uschanovin valikoivuus – siis se että hän jättää tahallaan kirjansa aiheen ulkopuolelle ympäristökysymykset ja esimerkiksi ongelmat, joita länsimaalaisen valituksen maailmanlaajuinen levittäminen aiheuttaa – merkki vasemmis-

ton todellisesta aatteellisesta kriisistä, vieläpä umpikujasta. Vasemmiston kyvyttömyys käsitellä oman aatteensa pohjalta todella vaikeita ongelmia saattaa kaiken lisäksi olla yksi niistä syistä, miksei ›kansakaan‹ suostu äänestämään vasemmistoa: se aavistelee vasemmistolaisissa asenteissa jonkinlaista pelkuruutta. Vasemmistolaista aatteista, sosialistisista opeista ja marxilaisesta ajatteluperinteestä ei löydy mielenkiintoista tai edes luontevaa tapaa lähestyä ihmisen ja luonnon suhteen ongelmaa. Vasemmiston keskeiset poliittiset ideat ovat hengeltään yleismaailmallisia – ›internationalistisia‹, kuten aikoinaan oli tapana sanoa – siis oikeastaan eurooppalaisen valistusliikkeen eurooppakeskeisiä oppeja. Uschanov sivuuttaa sumeilematta kaikki eurooppalaisten valistusaatteiden maailmanlaajuiseen levittämiseen liittyvät ratkeamattomat ongelmat. Tämä on lyhyt vastaus kysymykseen »mikä vasemmistoa todella vaivaa?».

Uschanov korostaa aivan oikein, että Marx ihaili kapitalismin elinvoimaa ja joustavuutta, ennen muuta kapitalistisen talousjärjestelmän kykyä hyödyntää ja kehittää modernia tekniikkaa. Teollinen tuotanto ilmensi Marxille ihmisen oleellista perusluonnetta, ja teollisuus oli Marxin käsityksen mukaan ihmisen luontosuhteen pohja. *Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissa vuodelta 1844* (sivu 114; Kustannusliike Edistys: Moskova, ilman julkaisuvuotta; Antero Tiusasen suomennos; korostukset ovat Marxin omia) Marx sanoo suorasukaisesti: »*Teollisuus* on luonnon ja täten luonnontieteen *todellinen* historiallien suhde ihmiseen;» Mutta tämänhän voisi Jorma Ollilakin allekirjoittaa, jos nimittäin tulisi ihmisen luontosuhdetta pohtineeksi. Tekninen luontosuhde ja talousreduktionistinen ihmiskäsitys on tärkein marxilaisuuden ja kapitalististen (jopa uusliberalististen) aatteiden yhteinen nimittäjä. Intiaa käsittelevissä artikkeleissaan vuodelta 1853 Marx kyynisesti hyväksyy väistämättömänä pahana brittihallinnon kapitalistisen talouspolitiikan, millä paikallinen intialainen talousjärjestelmä ja sen mukana hindulainen kyläkulttuuri laajoilta alueilta tuhottiin. Kyse oli muka historiallisesta ›kohtalosta‹ (Marxin oma termi).

Vasemmisto on yhtä kyvytön keskustelemaan alkuperäiskulttuurien tuhoutumisen ongelmasta kuin oikeistokin. Molemmissa leireissä köyhien maiden elintason kohottamista ja valistusliikkeen poliittisten ja sosiaalisten ideoiden maailmanlaajuista levittämistä pidetään itsestäänselvästi hyväksyttävänä. Kun vielä tähän lisätään se Uschanovin huomio (sivu 147), että ainakin suurimmat eurooppalaiset oikeistopuolueet vetoavat ohjelmissaan vapauteen, veljeyteen ja tasa-arvoon, kaventuu nykyvasemmiston ja nykyoikeiston aatteellinen ero melkein huomaamattomaksi. Ero säilyy korkeintaan pienissä perinteisissä linjakysymyksissä: kuinka suurta julkista sektoria on pidettävä verovaroin yllä, ja kuinka paljon valtion ja kun-

tien on tuotettava hyvinvointipalveluja.

Mutta ero keskeisissä ja vaikeissa poliittisissa kysymyksissä jää varsin pieneksi – suorastaan olemattomaksi. Äänestäjää ei jaksa kiinnostaa se näeännäisongelma, tuottaako palvelun valtion tai kunnan laitos (tai kenties liikelaitos) vai ostaako valtio tai kunta palvelun yksityiseltä yrittäjältä. Uschanov puolustaa hyvinvointivaltiota, tuotannon ja kulutuksen kohtuullista kasvua, teknistä ja sosiaalista edistystä, ja hänen suurin vihollisensa on »uuslibaralismiksi» kutsuttu peikko. Kuitenkin uusliberalisti kaipaa juuri sitä samaa tavaraa mitä Uschanovkin, vaikka tavoitteleekin sitä hieman eri oppien avulla, ja uusliberalisti on valmis hankkimaan kaipaamaansa tavaraa länsimaalaistamalla, valistamalla ja teknistämällä ei-länsimaalaista maailmaa aivan yhtä sumeilematta kuin Uschanovkin. Ero ratkaisevissa kysymyksissä vasemmiston ja oikeiston välillä tuntuu sivul-lisesta niin pieneltä, ettei siitä olisi kannattanut edes pamflettia kirjoittaa.

Ilmeisesti ero on myös äänestäjästä niin pieni, ettei hän juuri välitä, äänestääkö oikeistoa vai vasemmistoa. Vasemmistoa äänestää uskollisesti vain henkilö, jonka taloudellinen etu – esimerkiksi työpaikan säilyttämisen muodossa – sitä näyttäisi edellyttävän, siis lähinnä kunnan ja valtion viranhaltijat ja teollisuuden vahvojen ammattiliittojen jäsenet. Muille kysymys oikeistosta ja vasemmistosta on aika etäinen. Maaseudun yhdenmiehenfirman yrittäjä, joka ajaa ruttuisella Hiacellaan tarjoamaan siivous- tai remonttipalvelua kunnan virkamiehelle, ei voi muuta kuin nauraa kihertää takkuiseen partaansa, kun hänet leimataan akateemisten vasemmistolaisien kahvipöydässä »uusliberaaliksi». Samoin aito nykysuomalainen proletariaatti, siis eri tavoin syrjäytyneet, päihderiippuvaiset, masennuspotilaat, pitkäaikaistyöttämät ja taloudellisesti todella heikossa asemassa olevat (esimerkiksi pienyrittäjät), eivät ole viime vuosikymmeninä hyötäneet demarijohtoisten hallitusten politiikasta. Proletariaatin tukea vasemmisto ei enää saa takaisin, eikä aitoa proletariaattia jaksa kiinnostaa, siirretäänkö jokin paparitehdas Kiinaan vai ei. Oikea proletariaatti on Nyky-Suomessa, Nyky-Euroopassa ja Nyky-Kiinassa yhtä lailla poliittisesti hylätty kuin Engelsin ajan Britannian lapsityövoima.

Vaikka Uschanov allekirjoittaa Marxin varoituksen, ettei tulevaisuutta kannata ennustaa, ja ettemme tiedä, millaiselta tulevaisuuden yhteiskunta ja valtio – erityisesti sen tekninen ulkoasu – tulee näyttämään, Uschanov ei tule pohtineeksi mahdollisuutta, etteivät olemassa olevien suurten puolueiden (Vihreät mukaan lukien) ohjelmat eivätkä ylipäättään puolueiden erot poliittisessa toiminnassa (sen paremmin Suomessa kuin Euroopassa yleensäkin) heijastele vakavia poliittisia kiistakysymyksiä. Uschanov ei huomaa mahdollisuutta, että suuri antagonismi, nykyaikaisen valtion ja

yhteiskunnan perustavanlaatuisin ristiriita, on siirtynyt paikaltaan eikä löydy enää Marxin ja hahmottelemasta työn ja pääoman ristiriidasta. Tässä kyvyttömyydessä huomata, että todellinen ristiriita on muuttanut luonnetta ja paikkaa, lymyää vasemmiston suurin aatteellinen heikkous.

Keskeisin poliittinen kysymys tämänhetken Euroopassa ja maailmassa on tietenkin se, pysäytämmekö tuotannon kasvun ja käännämme sen laskuun, vai jatkamme kasvun linjalla. Ainoa todella vakava luokkaristiriita vallitsee niiden välillä, jotka ovat valmiit köyhtymään ja niiden välillä jotka eivät ole siihen valmiit. Vaikka suurin osa maapallon väestöstä vielä taistelisikin saadakseen enemmän tavaraa ja elintasoa (parempia asuntoja ja halvempia lääkkeitä, kuten Uschanov asian ilmaisee), ovat tavaran tuottamisen ja kuluttamisen huippumaat jo kauan sitten tulleet vaiheeseen, missä tuotannon määrän kasvattamista ei mitenkään enää voida perustella oikeudenmukaisuussyillä. Tämän hetken eurooppalaisessa ja länsimaalaisessa politiikassa ratkaiseva kysymys on – Kekkosta mukaelakseni: onko meillä viisautta ja taitoa köyhtyä?

Tässä valossa Uschanovin vasemmisto-pamfletti on suorastaan kyynistä luettavaa. Räikeimmillään kyynisyys on silloin kun Uschanov puolustaa hyvinvoitivaltiota, siis laajaa julkista sektoria ja korkeaa verotustasoa, sillä että hyvinvoitivaltiot itse asiassa ovat pitkällä tähtäyksellä pystyneet suurempaan talouskasvuun kuin vapaan talouden maat, joita on johdettu uusliberalimin hengessä (sivut 167-8) Voiko vasemmiston aatteellista umpikujaa kuvata enää paljastavammin?

Kun Marx ja Engels ilmestyivät Eurooppaan poliittisen ajattelun näyttämölle 1840-luvulla, ei työn ja pääoman ristiriita ollut vielä noussut poliittisen keskustelun keskeiseksi teemaksi. Marx ja Engels toivat ajatteluun ja toimintaan uuden, luokkapohjaisen näkökulman. He kertoivat työläisille, että nämä olivat tietämättään vieraantuneet itsestään ja olemuksestaan, koska olivat vieraantuneet työnsä esineistä, siis tuotteista, joita valmistivat. Marx ja Engels eivät piitanneet »demokraattisista arvoista» (sanan nykyeurooppalaisessa mielessä) eivätkä kuunnelleet työläisten omia poliittisia ideoita ja poliittisia kokemuksia, vaan kertoivat ylhäältä käsin, teorian yläilmoista, miten maailma makaa. Kaiken lisäksi he jyräsivät näkemyksensä läpi työväenliikkeen järjestöissä hyvin härskeillä menetelmillä.

Uschanovin kysymyksenasettelu – siis miten saada kansa äänestämään vasemmistoa – ei ole hengeltään marxilainen. Se on epämarxilainen koska se ensinnäkin kunnioittaa liikaa porvarillista puoluedemokratiaa eikä kritisoi itse puoluelaitosta. Se on epämarxilainen, koska se on kyvytön kritisoimaan modernin demokratia-käsitteen hyvin ristiriitaista ja sekavaa luonnetta. Mutta se on epämarxilainen myös siinä mielessä, että se kätkee

tämänhetkisen Euroopan suurimman luokkaristiriidan näkyvistä. Uschanov hännystelee nykyisiä suuria puolueita porvarillisen demokratian nimissä ja kutsuu asennettaan »realismiksi», vaikka asenteen oikea nimi on »opportunisti». Aidon marxilaisen ja vasemmistolaisen aatteellinen velvollisuus on tarttua tämänhetkisen maailman suurimpaan antagonismiin, ei haikailla reaktionäärisesti vanhojen perässä. Uschanov olisi voinut ottaa oppia myöhäisvaiheen Adornolta, jolta kysyttiin, miksi hän nyt kirjoittaa niin kauniisti Wagnerista, vaikka oli vuosikymmeniä aikaisemmin kirjoittanut suorastaan väkivaltaista Wagner-kritiikkiä. Adornon vastaus kuului: Nyt on historiallinen ja poliittinen tilanne aivan toinen. Näin ajattelee aito marxilainen dialektikko.

*

Uschanovia ei voida syyttää ainakaan siitä, ettei hän paljastaisi korttejaan. Hän on ihastunut hyviin ihmisiin ja modernin tekniikan vempaimiin. Hän suorastaan rakastaa tavaraa ja esineitä, ja leimaa Antti Eskolan pahaksi, koska tämä kehtaa arvostella kulutusta (sivu 116). Ja jälleen Uschanov puolustautuu Marxiin vedoten. Uschanovin tavararakkauden puolustus on sekä kiinnostava että vasemmiston aatteellista tilaa valaiseva.

Thomas Wallgren jota Uschanov luonnehtii »johtavaksi kehityskriittiseksi vasemmistolaiseksi», erehtyi ehdottamaan kulutustason nopeaa pienentämistä. Uschanovin mukaan Wallgren ei tiedä, mistä puhuu, koska on samalla vaatimassa parempia peruspalveluja. Uschanovin teesi kuuluu: Peruspalvelujen parantaminen vaatii kulutustason kasvua (sivu 114). Sopivasti tarkennettuna (esimerkiksi siten että peruspalveluihin sisältyy uusimman sairaalatekniikan soveltaminen) teesi on vakuuttava. Uschanov laajentaa teesinsä koskemaan myös kehitysmaita: Parempien lääkkeiden valmistaminen, asuntojen rakentaminen ja paremman koulutuksen järjestäminen köyhiin maihin edellyttää kasvavaa kuluttamista sekä rikkaissa maissa että kehitysmaissa. Edelleen teesi on vakuuttava, ainakin jos tarkennetaan, että paremmilla lääkkeillä tarkoitetaan modernin lääketieteen avulla kehitettyjä ja rikkaiden maiden lääketieteellisuuden valmistamia lääkkeitä; paremmilla asunnoilla asuntoja, joissa rikkaiden maiden asukkaat ovat tottuneet asumaan; ja paremmalla koulutuksella länsimaalaisen valistuksen ja tiede-tekniikan asenteilla kyllästettyä koulutusta. Kaikki pisteet toistaiseksi Uschanoville; Wallgrenille pisteitä nolla.

Aatehistoriallisesti mielenkiintoiseksi Uschanovin teesit tekee se, että hän puolustaa niitä vetoamalla Marxiin. Tämä on vaikea aihe, johon pamphletin olisi suonut keskittyvän. Nuori Marx johon Uschanov viittaa, todell-

lakin kirjoitti paljon tavaroista ja esineistä, ja sävytti tavarallisuuden ja esineellisyyden kielteisesti vain silloin, kun oli kyse kapitalistisen yhteiskunnan tavara- ja esinetuotannosta. *Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissa vuodelta 1844* on kiivassanainen jakso (sivu 120), missä kuvataan miten kapitalismissa ihminen synnyttää toiselle ihmiselle keinotarpeita: »Näin olen kasvaa esineiden määrän mukana ihmisen alistavan vieraan olemuksen alue, ja jokainen uusi tuote merkitsee molemminpuolisen petoksen ja molemminpuolisen ryöstämisen uutta *mahdollisuutta*.» Kun kommunismi on kumonnut yksityisen omistusoikeuden, kokee ihmisen suhde tavaraan ja esineeseen Marxin mukaan jyrkän muutoksen, kunnes tavara ja esine suorastaan osallistuu ihmisen ja hänen aistiensa vapauttamiseen. Tämä osoittaa, että Marxin ehkä keskeisin poliittinen idea, yksityisen omistusoikeuden kumoaminen, on hengeltään sittenkin utopisti-sosialistinen idea. Ongelmalliseksi Marxiin vetoamisen tekee tässä yhteydessä se, ettei Uschanov tietenkään usko nykyisen hyvinvointivaltion edustavan kommunismia Marxin tarkoittamassa mielessä.

Itse asiassa Uschanov (sivulla 117) nimenomaan sanoo Marxin erehtyneen, kun meni väittämään, ettei kapitalismia voida valvoa ja hillitä. Tätäkin Uschanovin väitettä voidaan puolustaa, sillä mennyt vuosisata osoitti, että kapitalismia voidaan varsin hyvin lypsää (esimerkiksi verottaa) sosiaalidemokratian hengessä, ja että lypsämisellä turvataan laajoille kansankerroksille korkea kulutus- ja palvelutaso. Missä laajuudessa kapitalismin valvonta nykyisin on mahdollista, onkin sitten toinen kysymys, johon ei voi vastata viittaamalla vain menneen vuosisadan esimerkkeihin. Mutta mitä on Marxin erehdyksen valossa sanottava Marxin tavara- ja esine-teoriasta? Marxin mukaan tavarat ja esineet vapauttavat meidät riiston kierteestä vain aidossa kommunismissa, eivät missään sosiaalidemokraattisesti valvotussa hyvinvointi-kapitalismissa.

Tilanne on marxilaisesta näkökulmasta hankala ja vähintäänkin moniselitteinen. Tässä tilanteessa Frankfurtin koulukunnan edustajat valitsivat Marxin tavara-kriittisen linjan. Herbert Marcuse aloittaa teoksensa *Yksilotteinen ihminen*, jonka Markku Lahtela suomensi jo 1969, laajalla keinotarpeiden analyysillä (Luku 1, Uudet valvontamuodot; mutta katso myös jaksoa Hyvinvointi- ja sodankäyntivaltio, sivut 69–75). Analyysi kohdistuu nimenomaan myös hyvinvointivaltioon keinotarpeiden luoja ja tyydyttäjänä. Tavara-kriittisen linjan valitseminen oli johdonmukaista siinä valossa, että jopa sosiaalidemokraattisen Ruotsin kansalaiset tuhlasivat miljardeja kruunuja uusiin vaatteisiin, viihteeseen, huonekaluihin, kodinelektroniikkaan ja autoihin, ja keinotarpeiden tyydyttäminen pääsi pahansuhteisesti rehottamaan tässä sosiaalimoraalin mallimaassa, jota Uscha-

nov ihailee.

Myönnettäköön että eräät ruotsalaisen teollisuuden tuotteet olivat aikansa huippulaatua. Niinpä legendaariset 240-sarjan Volvot liikkuvat edelleen tiheään Suomen maanteillä, nyt vireinä ja suoraryhtisinä vanhuk-sina. Nämä autot ovat nykyautohin verattuna yksinkertaisia, huollettavis-sa ja korjattavissa kylätasolla, ja ällistyttävän pitkäikäisiä. Niitä voidaan pitää monessa mielessä ekologisempina kuin vähänkuluttavia nykyautoja, vaikka Volvo-yhtiön suunnittelijat tuskin tavoittelivat ensisijaisesti ekolo-gisuutta.

Uschanov on nyt kuitenkin selityksen velkaa: mistä tiedämme, ettei se kulutustaso, jota hän luonnehtii »kohtuulliseksi», ja johon Ruotsi hänen mu-kaansa on tyytynyt, olekaan kieron kapitalistisen talouden synnyttämien keino-tarpeiden tyydyttämistä?

Uschanov ei tarkenna, mitä hän edellyttää kohtuulliselta kulutustasolta. Ilmeisesti hän olettaa, että kaikki hyvät ihmiset, joihin ruotsalaiset au-tomaattisesti kuuluvat, ymmärtävät sen ilman selitystäkin. Rivien välistä voidaan lukea, ettei hän ole mikään tiukan linjan vyönkiristäjä. Ainakin hänen kehitysoptimisminsa on liikuttavan sinisilmäistä: »Kehityksen no-peus on ollut lähes käsittämätöntä [---]» (sivu 150) Irvileuka voisi muuntaa havainnon muotoon: »Elämänlaadun taantuminen on ollut lähes käsittä-mättömän nopeaa.» Ja eikö seuraava Uschanovin lause leimaa vasemmis-tolaiset sokeiksi ja hengenlahjoiltaan heikoiksi: »Sadan vuoden takaiset vasemmistolaiset olisivat nyky maailman nähdessään pyörtyneet onnesta.» (sivu 147) Marxin aikalainen Henry Thoreau luultavasti pyörtyisi tuskasta, jos joutuisi Nyky-Helsinkiin.

Mutta Uschanovin mukaan tuotannon pitää kasvaa, muutoin uhkaa lama, työläiselle työttömyys ja tavarankaipuu jää tyydyttämättä. Oikeu-denmukaista tulonjakoa ei kuitenkaan voi olla, ellei ole kapitalistista tuloa, mitä jakaa. Tähän kätkeytyy eräs hyvinvointivaltion sosiaalidemokraatti-sen puolustamisen aatteellinen perusheikkous: Koska kapitalistinen tulo on aina hankittu epäoikeudenmukaisesti (luontoa, työläistä ja köyhiä mai-ta riistämällä), ei hyvinvointivaltion »oikeudenmukaista» tulonjakoa ole il-man epäoikeudenmukaista tulonhankintaa. Hyvinvointivaltion puolusta-ja on aina moraalisesti ongelmallisessa – ellei suorastaan mahdottomassa – tilanteessa. Vastaavasti kehitysmaat eivät saa uusia lääkkeitä, sairaalatek-niikkaa, asuntoja ja modernia koulutusta, ellei tuotanto ja kulutus kasva sekä kehitysmaissa että rikkaassa maailmassa. Talouden paisuttaminen niin rikkaissa kuin köyhemmissäkin maissa onnistuu vain luonnon kus-tannuksella, ja vauraan länsimaalaisen talouden perusta (myös Suomessa) on luotu ei-länsimaalaista maailmaa riistämällä. Ei edes modernin tek-

niikan ja luonnontieteen nousu ja valistuksen sosiaalisten ja poliittisten vapausihanteiden toteuttaminen Euroopassa olisi ollut mahdollista ilman siirtomaiden riistoa.

Jos on Wallgrenin ehdotus kulutuksen vähentämiseksi ja palvelujen samanaikaiseksi parantamiseksi ristiriitainen haave vailla konkretiaa, emme voi päästää Uschanoviakaan näin helpolla. Ilkeällä uusliberalistilla on näet vielä pelaamatta kortti, joka osoittaa myös Uschanovin linjan haaveiluksi. Uschanov opastaa meitä kritisoidaan vain huonoa kuluttamista (sivulla 115): »Ei pidä kritisoida kulutusta vaan huonoa kulutusta – spesifioiden aina, mikä kulutus on hyvää, mikä huonoa.» Tosin Uschanov itse kieltäytyy spesifioimasta, mikä lopultakin on hyvää ja mikä huonoa kuluttamista, mutta kieltäytyminen ei hiljennä ilkeiden ihmisten ilkeitä kysymyksiä. Vaikka kulutuskriittiset vasemmisto-intellektuellit ja vihreät vaihtoehtoisuudet kuinka rajoittaisivat kulutushimoaan itsehillinnän hyveellä, merkittävä enemmistö ihmisistä ei oma-aloitteisesti seuraa esimerkkiä. Kapitalistisen ylikuluttamisen houkutus on kerta kaikkiaan liian suuri, ja ihminen liian heikko. Mikään koulutus tai valistus ei ole onnistunut taltuttamaan ihmisen kulutushimoa. Tietävästi ei ole olemassa minkäänmuotoista kapitalistista talousjärjestelmää, ei valvottua eikä anarkistista, ei rikasta eikä köyhää, missä ei esiintyisi massiivista tuhlausta. Köyhissä kapitalistisissa talouksissa tuhlaus rajoittuu eliitiin piiriin; hyvinvointikapitalismissa tuhlaus laajennetaan syviin kansankerroksiin. Mutta itse asiassa on Uschanovin, Wallgrenin ja muiden hyvien ihmisten kannalta *hyvä*, ettei enemmistö kykene itsehillintään. Tässä onkin kehittyneen kapitalismin vahvin argumentatiivinen ase (jota se luultavasti kantaa tietämättään taskussaan): demokraattisten instituutioiden toiminta, tasa-arvo-ihanteet, valistus, kaikkien yhteiskuntaluokkien koulutus, kattava terveydenhoito-ohjelma, siis hyvinvointivaltion ydin, ei vaadi ainoastaan kasvavaa tuotantoa ja kulutusta; se vaatii ehdottomasti myös tuhlausta, siis kohtuutonta keinotarpeiden tyydyttämistä. Ei siis ole lainkaan kummallista, että Uschanov joka vaatii vasemmistolta psykologista pelisilmää, jopa syvyyspsykologista silmää (sivu 19), leimaa Frankfurtin koulukunnan psykoanalyttisen keinotarve-analyysin »kyökkifreudilaisuudeksi» (sivu 67). Jos kaikki ihmiset seuraisivat hyvien ihmisten ohjeita ja hillitsisivät oleellisesti kulutusta, siis vähentäisivät laajamuotoista tuhlausta ja keinotarpeiden tyydyttämistä, nykymuotoinen kapitalismi lamaantuisi ja lopulta romahtaisi. Jos kapitalismi romahtaa, romahtaa hyvinvointivaltio. Jos hyvinvointivaltio romahtaa, voimme jättää hyvästit modernin demokratian, tasa-arvon, sosiaalisen valistuksen ja ikuisen kouluttautumisen ihanteille.